

BİR BASKININ ANATOMİSİ: SİNOP FACİASI

Besim ÖZCAN*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yaptığı önemli savaşlardan birisi 1853-1856 harbidir. Bu harbin birçok sebepleri olmakla beraber bardağı taşıran damla olarak Sinop Baskını gösterilir. Rus donanması 30 Kasım 1853 günü, fırtınadan zarar gördüğü için Sinop limanına demirlemiş bulunan Türk donanmasına baskın düzenledi. Çarpışma sırasında her yönüyle üstün olan Rus donanması, kahramanca karşı koyan Türk donanmasına ait gemilerin tamamını tahrip edip batırdı. İki bina yakın Türk denizcisini şehit eden Ruslar, şehrin Müslüman mahallesini de topa tutarak önemli ölçüde zarar verdiler. Bu acı olay sonrasında İngiltere ve Fransa Osmanlı Hükümeti ile ittifak yaparak Rusya'ya karşı savaşa girdiler.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Rusya, Osmanlı, İngiltere, Fransa

XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin hayatiyetini tehdit edecek kritik gelişmelerle başlamıştı. “Boğazlara sahip olma ve sıcak denizlere inme” şeklinde ifade edilebilecek hedefini artık mutlaka gerçekleştirme kararında olan Çarlık Rusya'sı, bunun için Osmanlının içinde bulunduğu her durumdan istifade etmeye çalışmıştır. Bir taraftan gayrimüslimlerin çıkardıkları isyanlarda onların yanında yer alıp teşvik ve yardımda bulunmuş; diğer yandan Osmanlıya karşı 1806-1812 ve 1828-29 harplerini yapmış ve özellikle ikinci harbin sonunda imzaladığı Edirne Antlaşması ile önemli avantajlar elde etmişti¹. Bu başarılarla yetinmeyen Rus Çarı I. Nikola, Mısır valisi

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ERZURUM.

Mehmed Ali Paşa'nın Babiâli'ye karşı 1831'de başlattığı isyandan fayda sağlamak niyetiyle Babiâli'nin yanında yer alıp askeri yardımda bulunmuştu. Buna karşılık, imzalamış olduğu Hünkâr İskeleyi Antlaşması ile bir bakıma Osmanlı Devleti'ni himaye, Karadeniz ve Boğazları da vesayeti altına almıştı². Paşanın isyanına kayıtsız kalmış olan İngiltere, bu durumu Avrupa için tehlikeli bir gelişme saydığından 1841'de Boğazlar Mukavelesini imzalatılarak Rusya'nın elde etmiş olduğu avantajı ortadan kaldırdı³. Bu gelişme ise Rusya'yı eski hedefine, yani Osmanlı Devleti'ni yıkma politikasına döndürdü. Bunun için de İngiltere ile anlaşarak Osmanlı Devleti'ni yıkıp mirasını paylaşma yollarını aramaya başladı. İlki 1844, diğeri ise 1853'te olmak üzere İngiltere'ye bu konuda yaptığı tekliflere olumlu cevap alamadı⁴. İngiltere'den ümidini kesen I. Nikola, niyetinden asla vazgeçmedi ve işi savaş yoluyla halletmek üzere fırsat kollamaya başladı. Bu fırsat, Kudüs'te bulunan ve bütün Hıristiyanlarca kutsal sayılan yerlerin tasarrufu konusunda Fransa ile Rusya arasında ortaya çıkan anlaşmazlıktan doğdu. Nitekim Osmanlı'nın iyi niyetli hakemliğine rağmen çözülemeyen "*Mübarek Makamlar*"ın tasarrufu meselesi⁵ Rusya'nın savaş ilân etmeksizin ordularına Prut nehrini geçirterek, Eflâk Boğdan eyaletini işgali ile yeni bir boyut kazandı. İki devlet arasındaki barış durumunu bozan bu haksız işgali diplomatik yollarla çözemeyen Osmanlı Devleti de 4 Ekim 1853 tarihinde Rusya'ya savaş ilân etmek durumunda kaldı.

Tarihe Kırım Savaşı diye de geçen 1853-56 Harbi, görünüşte Mübarek Makamlar ihtilafından çıkmıştı ama temelinde İngiltere ve Rusya'nın Orta Doğudaki ekonomik çıkar çatışmaları yatmaktaydı. Bu çıkar çatışması Osmanlı Devleti'ni istemediği, hazır olmadığı bir silahlı mücadelenin içine sürüklemiştir. Buna rağmen Babiâli kısa zamanda gerekli tedbirleri almaya, ordu ve donanmanın ihtiyaçlarını gidermeye ve seferberliğini tamamlamaya çalıştı. Muhtemel bir Rus saldırısına açık olan Karadeniz sahillerinin emniyetini sağlamak ve Batum'a harb malzemesi sevk edecek filoyu himaye

¹ Şerafettin Turan, "1829 Edirne Antlaşması", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IX, sayı: 1-2, Ankara Mart-Haziran 1951, s. 111 vd.

² Edouard Driault, *Şark Meselesi –Bidayet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar-* (çev. M. Nazif), İstanbul 1309, s. 196; Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı –Mısır Meselesi-1831-1841*, Ankara 1988, I, s. 145.

³ *Babiâli Hariciye Nezareti Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1334, s. 20-21.

⁴ Charles Seignobos, *Tarih-i Siyasi 1814'ten 1896'ya Kadar Asr-ı Hazırda Avrupa*, Dersaadet 1324, I, s. 375; Paul Hoire, *Türkiye Nasıl Paylaşıldı*, İstanbul 1329, s. 25.

⁵ Teferruatlı bilgi için Bk. Bekir Sıtkı Baykal, "Makamat-ı Mübareke Meselesi" *Belleten (Nisan 1959)*, XXIII/90, s. 249-255.

etmek üzere de hafif teknelerden oluşan bir filo kuruldu. Filonun kumandanlığına Patrona Osman Paşa ile Riyale Hüseyin Paşa getirildi⁶.

Türk Filosunun Sinop'a Sığınması

Kasım başında İstanbul'dan ayrılarak Karadeniz'e açılmış olan bu filoya Kapudanlık Makamı'ndan verilen talimata göre Rus gemileriyle karşılaştığında, kazanma ihtimali varsa savaşılmaması, fırtınalı havada ise Sinop limanına sığınılması tavsiye edilmişti⁷. Bir süre görev mahallinde dolaşan filo, havanın pek kötüleşmesi ve fırtına çıkması dolayısıyla güçlük ve perişan bir vaziyette Sinop limanına gelip demirledi. Ancak şiddetli fırtınadan gemiler epey hasar görmüş, personel soğğun tesiriyle yelkenlerini sarmaz duruma düşmüştü⁸.

Beş tabya tarafından korunan Sinop limanı gemilerin sığınmasına kadar düşman saldırısına da müsait konumdaydı. Bu sebeple Kapudanlık Makamından Paşalara gönderilen tahriratta, hava açtığında toplu olarak boğaza yakın yerlere gelinmesi istenmişti. Sinop'tan ulaşan son haberlerde ise, Kırım'ın yakınlığı dolayısıyla Rus gemilerinin bölgeye kolaylıkla gelip gitmekte oldukları ancak filonun uygun bir hava bulup limandan çıkamadığı belirtilmekteydi⁹.

Öte yandan Bahriye Meclisi toplantısında Karadeniz'de düşman saldırısına karşı muhafazalı limanlar bulunmamasının mahzurları dile getirilmiş¹⁰, kötü havalarda denize açılmayan yelkenli gemilerin bundan böyle gönderilmemesi kararı alınmıştı. Sinop'ta bulunan filo da en kısa zamanda İstanbul'a getirilecekti. Nitekim filonun dönüş harekâtına yardımcı olmak üzere altı vapur tahsis edilmişti¹¹. Ne var ki bu yardımcı filonun yola çıkmasından önce Rusların Sinop'a baskın yapması, alınan müsbet kararın uygulanmasına fırsat vermeyecekti.

Rus Filosunun Karadeniz'deki Faaliyetleri

Türk filosunun Karadeniz'de fırtına ile mücadele ettiği sıralarda, Rumeli ve Anadolu cephelerinde meydana gelen çarpışmalarda Rus orduları üst üste yenilmişti. Bu mağlubiyetler sebebiyle Rus ordusunda başgösteren

⁶ *Deniz Müzesi Arşivi (DMA), Mektubi Kalemi (MKT)*, Defter No: 25, Vesika No: 35/A.

⁷ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade-Hariciye (İR.-HR)*, No: 5182, Leffî (L.): 6.

⁸ *BOA, İrade- Dahiliye (İR.-DH)*, No: 17798, L. 4

⁹ *BOA, İR.-HR*, No: 5182, L. 5; *DMA, MKT*, Df. No: 25, Vsk. No: 25, 35-A.

¹⁰ *Risale-i Mevkute-i Bahriye*, İstanbul 1334, IV, s. 496-497.

¹¹ *Genelkurmay ATASE Arşivi*, Klasör: 1/1, Dolap: 69, Dosya: 63, Fihrist: 26.

moral bozukluğunu giderecek bir başarıya şiddetle ihtiyaç duyan Rus yetkililer, bunu güçlü donanmaları ile elde etmeyi düşündüler. Osmanlı donanmasına ait kalyon ve büyük buharlı gemilerin Boğaz'da demirli olduğu, Karadeniz'e ise hafif gemilerin gönderildiği haberinin alınması Rusların ümidini artırdı. Zaman geçirilmeden fırtınaya dayanıklı, ağır harp Gemilerinden kurulu bir filo kurularak Karadeniz'e gönderildi. Karadeniz'in Anadolu sahilleri çevresinde dolaşarak Türk gemilerini aramakta olan Rus Karadeniz filosu kumandanı amiral Pavel Stepanoviç Nahimov, elverişsiz havaya rağmen arama faaliyetini aralıksız sürdürüyordu¹².

Bir Avusturya vapurundan Türk filosunun Sinop'ta olduğunu haber alan¹³ Rus amirali, birkaç defa Sinop civarına uzanarak keşifte bulundu ve durumu Bahriye Nazırı Prens Mençikof'a arz ederek yardımcı kuvvetlerin gönderilmesini istedi. Kontramiral Novosilski komutasında gönderilen yardımcı gemiler, 28 Kasım'da Sinop çevresinde bulunan Nahimov'un filosuna iltihak etti. Böylece güçlenen Nahimov, Türk filosunu esir almak veya tahrip etmek niyetiyle 29 Kasım günü sancak gemisi İmparatoriçe Maria'da toplandı düzenledi. Burada baskın harekâtı enine boyuna tartışılarak bir plan belirlendi. Buna göre baskına altı kalyon iştirak edecek, iki firkateyn de liman dışında pusuda bekleyip, kaçmaya çalışacak olan Türk gemilerini vuracaktı¹⁴.

Taraflar Arasındaki Güç Dengesizliği

Rus amiralinin emrinde üçü üç, üçü iki ambarlı olmak üzere altı kalyon ve iki firkateyn bulunmaktaydı. Baskın günü üç vapur daha yardıma gelmişti. Rus gemilerinin çoğu devrin zırhlıları denilebilecek kalyonlardan oluşmakta olup 23'ü 18 funtluk¹⁵, 70'i 24 funtluk, 206'sı 28 funtluk ve 38'i 68 funtluk olmak üzere toplam 337 top bulunmaktaydı¹⁶. Rus kalyonlarında bulunan bu toplar, Fransız askeri mühendis ve generali Henry Joseph Paixhans'ın geliştirdiği ve onun adıyla anılan obüs topları olup, ahşap gemileri kolaylıkla tahrip etme özelliğine sahipti¹⁷.

Sinop limanında, sahil boyunca yarım daire şeklinde bir hat üzerine

¹² J. J.-E. Roy, *Historie Du Siege et de la Prise De Sebastopol*, Tours 1856, s. 77.

¹³ *New-York Daily Tribune*, 9 Ocak 1854.

¹⁴ Sergeev Tsenski, *Sinopskiy Boy*, Moskova 1944, s. 22.

¹⁵ Funt; İngilizce ağırlık birimi olan pound demek olup 454 gram karşılığıdır.

¹⁶ Fevzi Kurtuluş, *1853-1855 Osmanlı-Rus Harbi ve Kırım Seferi*, İstanbul 1307, s. 26.

¹⁷ Robert Schnerb, *Le XIX Siecle L'Apogee de l'expansion Europeenne (1815-1914)*, Paris 1961, VI, s. 98.

demirlemiş bulunan Türk filosu ise, en büyükleri kruvazör muadili korvet ve fırkateyn gibi, kalyonlara nispetle çok hafif teknelerden müteşekkildi. 7 fırkateyn, 3 korvet ve 2 vapurun top miktarı düşmaninkilere nazaran daha az ve kısa mesafeli olup bir bordaya ancak 196 tanesi kullanılabilirdi. Ayrıca Türk filosunun som mermilerine Ruslar humbara ile karşılık verme avantajına da sahiptiler¹⁸.

Netice itibarıyla mevcut kuvvet dengesizliği Türkler için mücadelenin daha başlamadan kaybedildiği intibasını vermektedir. Ancak bu tabloya rağmen Sinop limanı ve Rus gemicileri, Türk bahriye mensuplarının bu elverişsiz şartlar içinde verdikleri kahramanca mücadeleye şahit olacaktı.

Rus Filosunun Baskını

Baskın için bütün hazırlıklarını tamamlayan Rus filosu, 30 Kasım sabahı hücum emrini beklerken, hava sisli ve yağmurluydu. Kuzey rüzgârı ise baskın için uygun esmekteydi. Nihayet amiralin sabah 10:30 sıralarında Sinop limanı istikametine gidilmesini emretmesiyle harekete geçen kalyonlar, Türk filosunun karşısında demirleyecek şekilde sıraya girdiler. Liman dışında gözcülük yapmak üzere bir gemi görevlendirmeyen Türk filosu kumandanı Osman Paşa, Rus gemilerini yeni görmüş ancak baskına ihtimal vermediğinden filoyu harekete geçirmemişti. İş işten geçince, yani düşman tam liman ağzına gelip demirleyince gaflet uykusundan uyanan Paşa, hemen savaş için hazır olunması emrini verdi.

Çatışma Rus kalyonlarının yoğun ateşiyle başladı. Taraflar arasındaki mesafenin yakınlığı sebebiyle daha ilk anlarda gemilerde büyük hasar meydana gelmişti. Türk leventleri, bu dengesiz ve umutsuz mücadeleye rağmen, naralar savurarak koşuşturuyor, yolladıkları güllerle Rus gemilerinin bordalarını deliyor veya güvertelerini, küpeştelere göçertiyor, yahut direklerini, serenlerini buduyordu. Ayrıca sahilde bulunan bataryalar da mermi yağdırıyordu. Ancak ateş üstünlüğü karşı taraftaydı. Nitekim Rus sancak gemisinin isabetli atışlarıyla ağır yaralar alan Osmanlı sancak gemisi Avnillah, perişan vaziyette karaya vurdu. Düşmanın kullandığı obüs topları ve humbaralar yangın çıkardığından, Türk leventleri bir yandan da yangınla mücadele etmekteydiler. Ama yılmıyor, hamaset ve kahramanlıkta birbirleriyle yarış edercesine savaşıyorlardı.

¹⁸ Saim Besbelli, *1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı*, Ankara 1977, s. 44 ; Süleyman Nutki, *Muharebat-ı Bahriye-i Osmaniye*, İstanbul 1307, s. 34.

Navek-i Bahri Fırkateyni ile Binbaşı Ali Beyin Kader Birliği

Bu şiddetli atışlarla Türk gemisi Navek-i Bahri tutuşmuş, leventlerin yangınla uğraşmasını fırsat bilen iki Rus kalyonu iki yandan kıskaç hareketine girmişlerdi. Komutan binbaşı Ali Bey, fırkateynini Ruslara kaptırmamak için cephaneliği ateşleyerek gemiyi havaya uçurma emrini verdi. Ama dinleyen olmayınca bizzat kendisi bir sopaya sardığı paçavraları gaza bulayarak ateşledi. Personelin gemiyi terk etmesini sağladıktan sonra da meşaleyi bizzat cephaneliğe fırlattı. Adamlarının ısrarla gemiyi terk etmesini istemelerine ise şu cevabı verdi; *“Sizler vazifenizi sonuna kadar yaptınız, gitmekte serbestsiniz. Ama benim vazifem henüz bitmiş değildir. Bir gemi kumandanı şartlar ne olursa olsun gemisini terk etmez. Ancak gemisi ile mukadderat birliği yaptığı takdirde vazifesini bitirmiş olur.”*

Kısa bir süre sonra cephanelik müthiş bir gürültü ile infilak etti. Yüzlerce parça halinde havaya yükselip, sonra denize döküldü. Ali Bey ise, Türk denizcilik tarihinde birçok örnekleri bulunan o inanılmaz kahramanlık ve feragat sahnelerinden bir yenisini gerçekleştirmiş, kimbilir kaç parçaya ayrılarak şehadet şerbetini içmişti.

Bu arada diğer gemiler arasındaki çatışma bütün şiddeti ile sürüyordu. Ancak Rus gemilerinden atılan humbaralarla Türk gemilerindeki hasar da oldukça artmıştı. Ayrıca o kadar çok şehit verilmişti ki, top başına cephane yetiştirecek insan kalmamıştı. Yüzlerce insan filikalara yahut bir seren parçasına sarılarak kurtulmaya çalışırken boğuldu. Yüzerek sahile ulaşmaya gayret eden leventlerin bir kısmı da Rus gemilerinden atılan yağlı paçavralarla cayır cayır yandılar¹⁹.

Çatışma Sonrasında Yaşananlar

Böylece saat 12:30 sıralarında başlayan korkunç çatışmada bir saat içinde Osmanlı filosunun tamamına yakın kısmı tahrip edilmişti. Üstelik Sivastopol'dan gönderilen üç vapurdan kurulu yardımcı bir filo daha gelerek Ruslara katılmıştı. Limandaki çatışma ise artık bir imha savaşına dönüşmüştü. Saat öğleden sonra 14:30'u gösterirken, denizin üzerinde sağlam Türk gemisi kalmamış, gemiler ya karaya vurarak ya da denizin dibine çökerek işe yaramaz hale gelmişlerdi. Üstelik er meydanında ayakta duran er de kalmamıştı. Bu korkunç manzaraya göre, savaşın da bitmiş olması gerekirdi. Ama meydanda henüz hıncı sönmemiş Rus denizcileri bulunmaktaydı ve onlar

¹⁹ Bu baskın hakkında daha fazla bilgi için bk. Besim Özcan, *Rus Donanmasının Sinop Baskını (30 Kasım 1853)* (basılmamış doktora tezi), Erzurum 1990, s. 112 vd.

batan ve yanan Türk gemilerinden denize dökülmüş, ölümle pençeleşen yaralı Türklere kancalar, balyozlar savurarak; uzaktakilere top ateşi açarak denizin üzerini kızıl renge çevirmekle, bir vahşet tablosu çizmekle meşgul-düler²⁰. Ne var ki bu acı tablo da onları tatmin etmeye yetmeyecek ve kal-yonların ölüm kusan topları şehrin özellikle Müslüman Mahallesi üzerine çevrilecektir.

Şehirde bulunan tabyalar, baskın sırasında Rus donanmasına karşı mukabelede bulunmuşsa da, topların küçüklüğü ve menzillerinin kısalığı yüzünden pek etkili olamamış, kısa süre içinde Rus topçu ateşi ile tahribata uğrayıp saf dışı kalmıştı

Türk filosu personelinin muharebe esnasında büyük bir kahramanlık örneği sergilediği, yerli ve yabancı eserlerde dile getirilmiştir. Bu cümleden olarak Kinglake; *“Türkler ümitsizce ama kahramanca ve yiğitçe dövüştüler. Teslim olmayı reddettiler. Zaten teslim olmak için bayrak çekseler bile Rus amirali görmezlikten gelecekti”*²¹ demektedir.

Türk Filosunun Kayıpları

Baskın sırasında filoya mensup 12 Türk savaş gemisinden 11’i tamamen tahrip edilerek batırılmıştır²². Ayrıca limanda demirlemiş bulunan bir İngiliz ticaret gemisi ile bir yük gemisinin yanısıra 6 Türk ticaret gemisi de aynı akıbete uğramaktan kurtulamamışlardır²³.

Türk filosunda önemli miktarda insan kaybı olmuştur. Resmi kayıtlara göre kaptan, zabıt, asker, gemi personeli ve diğerleri olmak üzere gemilerde toplam 2.989 kişi bulunmaktaydı. Baskından sağ olarak kurtulup İstanbul’a gelenlerin miktarı ise 958 olarak kaydedilmektedir²⁴. Filo kumandanı Patrona Osman Paşa ile beraber Ruslara esir düşen 125 kişi kurtulanlar listesine eklenip toplamdan çıkarıldığında, şehit sayısı 1.906’yı bulmaktadır. Netice olarak, bu acımasız baskın sırasında iki bine yakın Türk denizcisinin şehit düştüğünü söylemek mümkündür.

²⁰ Tevfik İnci, “Sinop Faciası”, *Resimli Tarih Mecmuası*, İstanbul 1956, s. 546.

²¹ A. William Kinglake, *L’invansion de La Crimee* (çev. Theodere Karcher), Bruxelles 1864, s. 38.

²² BOA, İr.-DH, No. 17947.

²³ Ârif Efendi, *1270 Rus Seferi*, s. 19; J.J.-E. Roy, *Historie Du Siege et de la Prise De Sebastopol*, s. 79.

²⁴ *Vak’anüvis Ahmed Lütf, Efendi Tarihi*, (yay. Münir Aktepe), İstanbul 1984, IX, s. 92-93; BOA, İr.-DH, No. 18095 ve 18096.

Sinop Şehrinin Tahrip Edilmesi ve Kayıplar

Daha önce belirtildiği üzere Rus savaş gemileri, limandaki Türk gemilerini safdışı bıraktıktan sonra şehrin Müslüman mahallelerini top ateşine tuttular. Sinop Mahalle Meclisince baskından sonra hazırlanan mazbatada belirtildiğine göre şehre atılan paçavra ve topların tesiriyle yangın süratle yayılmış ve neticede 7 mescid, 2 mektep, 247 ev ve 170 dükkân yanmış, Müslümanlardan da 5 kişi şehit düşmüştür²⁵. Ölü sayısının az olması ve yangının giderek yayılmasının sebebi, baskın sırasında halkın şehri terk etmesidir. Sultan Alaaddin Câmîi de yangından zarar görmüş ve ancak bir yıl sonra yeniden tamir edilerek ibadete açılabilmiştir²⁶.

Baskında Sinop'un çok büyük tahribata maruz kaldığı ve uzun süre eski canlılığını yakalayamadığı, Avrupalı yazarların yanısıra Rus yazarları tarafından da itiraf edilmiştir. Mesela olaydan önce ve sonra şehri ziyaret etmiş olan H. Sandwith şu bilgileri vermektedir²⁷; "*Sinop'u ilk gördüğümde, modern trajedi oynanmamıştı. Diğer sefer manzara dehşet vericiydi. Yanan ve batan gemilerin enkazı hâlâ görülüyordu. Sinop trajedisinden geriye birkaç kırık direk ve keresteden başka bir iz kalmamıştı*".

1895'te basılan Rus ansiklopedisi Endsiklopeşeskiy Slovar'ın Sinop maddesinde şehrin bu savaştan çok etkilendiği ve halen durumunu düzeltmediği ifadesine yer verilmiştir²⁸.

1853 yılı öncesinde yazılan eserlerde, nüfus 10-15 bin arasında gösterilirken, baskın sonrasındaki kayıtlarda 6-9 bin civarında olduğu belirtilmiştir²⁹.

Faciann Ülke'deki Yankısı ve Alınan Tedbirler

Rusların limana baskın düzenledikleri sırada, Taif adlı Osmanlı vapuru, filodan ayrılarak Gerze'ye doğru harekete geçmişti. Vapur önce liman dışında bekleyen iki Rus vapuru ile daha sonra denizde rastladığı üç vapurdan müteşekkil Rus yardım filosu ile çarpışarak kurtulmayı başarmış ve çok zor şartlar içinde 4 Aralık günü İstanbul'a gelerek acı olayı haber vermiştir. Taif vapurunu Dolmabahçe sarayından görüp geliş sebebini soran Sultan Abdülmecid, vaziyet kendisine arzedilince "*Keşke o da gelmeseydi, Sinop'ta*

²⁵ BOA, İr.-DH, No. 17947.

²⁶ Sinop Şer'iyye Sicili 1270, No: 70, s. 21, Vesika No: 32.

²⁷ Humpary Sandwith M. D, *A Narrative of the Siege of Kars*, London 1856, s. 14.

²⁸ "Sinop", *Ensiklopeşeskiy Slovar*, XXX, s. 49.

²⁹ Besim Özcan, *Rus Donanmasının Sinop Baskını*, s. 130-131.

*dövüşerek batsaydı*³⁰ diyerek üzüntüsünü dile getirmiştir.

Sinop'ta yaşanan bu müessif olay bütün ülkeyi olduğu gibi Sinop ve çevresini de mateme boğdu. Her üzücü olayda olduğu gibi bu olay sonrasında da derhal felaketzedelerin imdadına koşuldu. Hem devlet, hem de halk tarafından çeşitli yardımlar yapıldı. Baskın sırasında şehit düşen ve yaralananlar ile bunların dul ve yetimlerinin ve dükkân ya da evleri yanmak suretiyle zarar gören ahalinin mağduriyetinin giderilmesi için Kastamonu Mal Sandığı'ndan nakdî yardımda bulunuldu. Ayrıca üç yıllığına da vergi affı getirildi³¹.

Türk devleti ve milleti bu badirede can veren evlatlarını unutmamış, onlar adına Sinop'ta Deniz Şehitliği Kabristanı ve Âbidesi ile halen ayakta olan Şehitler Çeşmesi'ni yaptırmıştır³². Hadise roman, şiir ve destanlara da konu olmuş, Türk denizcilerinin gösterdiği kahramanlıklar dile getirilirken Rus kumandan ve askerlerinin insanlık dışı davranışları şiddetle ve ağır bir dille tenkit edilerek lanetlenmiştir. Bunlar arasında Salih Hayri'nin "Kırım Zafer-nâmesi-Hayrabad", Trabzonlu Rızaî'nin "Manzume-i Sivastopol" adlı manzum eseri, Namık Kemal'in "Âkif Bey" adlı piyesi ve Bayburtlu Zihni'nin "Sinop Destanı" sadece birkaç örnektir³³.

Ayrıca muharebede yararlılıkları görülenlere verilmek üzere bir de Sinop madalyası çıkarılmıştır³⁴.

Rus Karadeniz Filosunun Durumu ve Olayın Rusya'daki Akisleri

Limandaki çarpışma esnasında Rus gemilerinin bazıları önemli ölçüde hasar görmüştü. Bu sebeple birkaç gün Sinop'ta kalınarak gerekli tamirat yapıldıktan sonra vapurların yedeğine alınarak 2 Aralık günü Sinop'tan yola çıkıldı. Hasarlı kalyonlar yolda da tamir edilmiş, nihayet Rus filosu 4 Aralık günü bir bayram sevinciyle Sivastopol limanına girmişti³⁵.

Amiral Nahimov henüz Karadeniz'de iken Çar'a yazdığı mektubunda, Ekselanslarının Karadeniz filosuna verdiği emrin muvaffakiyetle icra edildiğini, Türk filosunun imha edilerek, kumandanının yaralı olarak esir alındığını belirtmiş ve savaşta 1 subay ile 33 personelin kaybedildiğini, 230 yaralı-

³⁰ Haluk F. Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, İstanbul 1965, s. 219.

³¹ *DMA, MKT*, Defter No: 15, Vesika No: 43-A, 49-A, 76, 77, 87, 96,105.

³² Besim ÖZCAN, "1853 Sinop Felâketinin Ülkede, Rusya'da ve Avrupa'daki Akisleri", *Türk Kültürü*, sayı: 354, yıl: XXX, Ekim 1992, s.624-625.

³³ Özcan, "1853 Sinop Felâketinin Ülkede, Rusya'da ve Avrupa'daki Akisleri", s. 625.

³⁴ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 1793-1908*, Ankara 1978, III/5, s. 315.

³⁵ Sergejev Tsenski, *Sinopskiy Boy*, Moskova 1944; "Sinop", *ES*, XXX, s. 49.

nın bulunduğunu açıklamıştı³⁶.

Baskın Rusya'da büyük coşku ve sevinç meydana getirmiş, S. Petersburg'da düzenlenen bir ayin ve ihtişamlı bir törenle kutlanmıştır. Filo kumandanı ve diğer subaylar terfi ettirilirken çatışmaya katılanlar için özel madalya çıkarılmıştır. Filo personelinin mücadelesini terennüm eden 1000'e yakın şiir yazılmış, ayrıca Sinop Piyesi kaleme alınarak başkent tiyatrolarında oynatılmıştır³⁷.

Sinop Faciasının Değerlendirilmesi

1853-1856 Osmanlı-Rus Harbi için bardağı taşıran son damla olarak nitelendirilecek Sinop faciasının meydana gelmesinde baskından önceki ve sonraki gelişmeler dikkate alındığında, İngiltere'nin önemli bir rolü olduğu gerçeği ortaya çıkar. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Mübarek Makamlar konusunda problem zuhur etmesi ile yeniden İstanbul'a gelen İngiliz elçisi Lord Stratford Redcliffe konuyu titizlikle takip etmiş, ancak anlaşma sağlanması hususunda hiçbir gayret göstermemiştir. Hatta tam tersine Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'nın da katılacağı bir harbi planlamaya dahi başlamıştır. Ancak bu projenin yürürlüğe sokulması için tahrik edici bir olayın vuku bulması gerekiyordu. İşte o günlerde Karadeniz'e bir filonun gönderileceği haberi elçiye bildirilmiş, o da Osmanlı devlet erkânı nezdindeki itibarı sayesinde filonun hafif teknelerden kurulmasını başarmıştır. Gayesi bu hafif filonun üstün Rus gemileri karşısında alacağı muhtemel bir yenilgiyi gerekçe olarak kullanıp İngiltere ve Fransa'nın savaşa girmelerine zemin hazırlamaktır. Nitekim bu tespiti destekleyen iki telgraf metni bulunmaktadır.

Birincisi Mösyö Pizani'den İngiliz elçisine gönderilen, Beyoğlu mahreçli ve 3 Kasım 1853 tarihli telgraftır: Bu telgrafta, "*Türk donanması üç ambarlılar müstesna olarak Karadeniz'e çıkacaktır. Gemiler ihtimal Pazar günü hazır bulunacaklardır*"³⁸ ifadesi yer almaktadır.

Bizzat elçi Lord Stratford Redcliffe'den İngiltere'ye, hariciye nazırına hitaben 5 Kasım 1853 tarihinde Tarabya'dan çekilen telgrafta ise: "*Babı-âli'yi şu sırada Karadeniz'e birinci sınıf harp gemileriyle firkateynlerden kurulu bir filo göndermek teşebbüsünden vazgeçmeye ikna ettim*"³⁹ denilmek-

³⁶ Hamburger Nachrichten, 17 Aralık 1853. Bu ifadelerden Türk filosunun imha edilmesi emrinin bizzat Çar tarafından verildiği açıkça anlaşılmaktadır.

³⁷ Özcan, "1853 Sinop Felâketinin Ülkede, Rusya'da ve Avrupa'daki Akisleri", s. 626-627.

³⁸ S. Adolphus Slade, *Türkiye ve Kırım Harbi* (çev. A. Rıza Seyfi), İstanbul 1943.

³⁹ Heyet, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1963, VI, s. 3033.

tedir. Elçi, Sinop faciasından sonra “*Şükürler olsun harb başlıyor*”⁴⁰ sözüyle sevincini açıkça ortaya koymuştur.

Öte yandan daha önce Beşike’de toplanmış bulunan İngiliz ve Fransız donanmasına ait olan ağır harp gemileri, Babiâli’nin daveti üzerine Ekim sonlarında İstanbul’a gelmiş olmalarına rağmen, Rus gemilerinin muhtemel bir saldırısına mani olmak üzere Karadeniz’e çıkmayıp, İstanbul’da kalmayı ve gelişmeleri beklemeyi tercih etmişlerdir. Baskından sonra İngiltere, Rus Çarı I. Nikola’nın, Kudüs’te Katoliklere karşı Ortodoksları ayaklandırdığını ileri sürerek, Rusların Akdeniz’e inmesini istemeyen Fransa’yı da müttefik olarak savaşa iştirak ettirmeye muvaffak olacaktır⁴¹. Böylece İngiliz elçisinin çalışmaları, planları doğrultusunda semeresini verecektir.

İngiltere’nin bu şekilde politik bir rota izlemesinin sebebini iki ana madde ile izah etmek mümkündür.

Bunlardan ilki, Karadeniz’de gittikçe güçlenen ve sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmeyi hedef seçen Rusya’ya iyi bir darbe indirmek suretiyle, ülkesinin Doğu Akdeniz’deki emniyetini sağlamaktır.

Nitekim Osmanlı Devleti, işgal altındaki Tuna Prensliklerini kurtardıktan sonra savunmada kalmayı benimsemişse de; İngiltere, harbi Kırım sahasına yaymıştır. Neticede bu harp sırasında Rus Karadeniz donanması Sivastopol’da denizin dibine gömülmüş, liman tahrip edilmiş ve başta Çar I. Nikola olmak üzere Rusya’nın önde gelen komutanları ile yetişmiş bahriye personeli hayatlarını kaybetmişlerdir. Sivastopol harekâtıyla İngiltere ilk amacını gerçekleştirmiş ve dünya denizleri üzerindeki hâkimiyetini daha da artırmıştır.

İkincisi sebebi ise, Osmanlı’dan sonra ikinci büyük Türk devleti olan Babur İmparatorluğunu yıkıp, Hindistan’ı sömürge haline getirme ve böylece yeraltı ve yerüstü zenginliklerine sahip olmaktır. Bunu sağlamak için de Osmanlı Devleti’ni harple meşgul etmeyi seçmiştir. Bununla da zaten ekonomisi iyi olamayan Babiâli’yi harp sırasında yapacağı yardımlarla kendisine minnettar bırakmayı ve vereceği borçlarla ekonomik yönden bağımlı hale getirmeyi hedeflemiştir.

Yıllarca Türk bahriyesinde üstün hizmetler icra etmiş olan emekli amiral Afif Büyüktuğrul konu ile ilgili mütalaalarını belirtirken, Sinop’taki hadiseden İngiltere ile Fransa’nın mesul olduklarını kaydeder. O, Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü garanti eden İngiltere ve Fransa’nın, Rus-

⁴⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1970, V, s. 235.

⁴¹ İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti ile 12 Mart 1854 günü bir ittifak antlaşması imzaladılar. Antlaşma metni için bk. *BOA, Nâme-i Hümayun Defteri*, No: 12, s. 90-91.

ya'nın Prut Nehri'ni geçmesini müteakip savaş ilân etmeleri ile Sinop felâketinin meydana gelmesine mani olacağı kanaatini taşımaktadır. Ayrıca, Kırım Harbi'nin görünüşte Osmanlı Devleti'ne yardım için yapılmış bir savaş olduğunu, gerçekte ise Osmanlı Devleti üzerinde nüfuz sahibi olup Orta-doğu'ya egemen olmak için yapılmış bir silâhli mücadele olduğunu belirtmektedir⁴².

Hindistan konusuna gelince, XIX. yüzyılın başlarında bu ülkede nüfuzunu artıran İngiltere, 1813-1833 ve 1853'te hazırladığı kanunlarla tam hâkimiyetini tesise çalışıyordu. Kırım Harbi'nden sonra, 1857'de II. Bahadır Şah'ı esir ederek Babur Devleti'ni yıkmış ve hedefini de gerçekleştirmiştir⁴³.

Netice itibariyle Sinop faciası, İngiltere'nin, rakibi Rusya'ya karşı askerî ve ekonomik üstünlük sağlaması ve Hindistan'ın yanı sıra Orta Doğu'da hâkimiyet kurma hedefine varması açısından bir fırsat olmuştur denilebilir. Osmanlı Devleti ise İngiltere'nin çok yönlü menfaatlerine alet edilmiş ve harp sırasında aldığı borçlarla ekonomik çöküntüye sürüklenmiştir⁴⁴.

ABSTRACT

One of the important wars between the Ottoman Empire and Russia was the war of 1853-1856. The most important reason for the war was the Sinop raid. On 30 November 1853, the Russian navy attacked Turkish navy which was anchored in Sinop harbour since it had been damaged by the storm. The Russian navy sank all the ships belonging to the Turkish navy. Having martyred about 2000 Turkish soldiers, the Russians devastated the Muslim quarter of the city. Following this event Britain and France allied with the Ottoman Empire and declared war against Russia.

Key words: Sinop, Russia, Otoman Empire

⁴² Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, İstanbul 1982, II, s. 420.

⁴³ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1950, III, s. 285 vd.

⁴⁴ Kırım Savaşı dolayısıyla maddi sıkıntısı artan Babiâli ilk defa dış borçlanmaya gitmek zorunda kalmıştır. Ağustos 1854'te 3 milyon sterlinlik borç sözleşmesi Dent, Palmer and Company and Goldsmid and Company ile yapılmış, komisyon ve tahvil satış maliyetleri düşüldükten sonra hazineye 2.3 milyon sterlin, yani 2.515.000 Osmanlı lirası girmiştir. Böylece Osmanlı'nın borçlanma dönemi başlamıştır. İkinci borçlanma ise 1855'te gerçekleştirilecek ve 5 milyon sterlin borç alınacaktır. Müteakip yıllarda da devam edecek olan borçlanma süreci, devletin önemli gelir kaynaklarının teminat olarak gösterilmesine ve Düyûn-ı Umûmiye giden yolun açılmasına sebep olacaktır. Bk. Besim ÖZCAN, "Kırım Savaşı" s. 110.